

بلوچی گیدی کسہانی توک ۽ زالبول ۽ عقل مندی

حنیفہ بلوچ

وہدے کہ ما بلوچی لبز انک ۽ گیدی کسہاں چاریں مارا یک چیزے ہم رنگ (مشترک) گندگ ۽ کئیت۔ بلوچی گیدی کسہانی توک ۽ زانت ۽ سرپدی ۽ نیکراہی انچیں (Massage) کلورہ رسیت کہ آنسل در نسل اتلگ ۽ سر بوتگ، بلوچی کسہانی توک ۽ زالبولانی بابت ۽ یک چیزے کہ آسک بازوش ۽ شیر کن انت کہ چہ درستاں جتائیں رنگے ۽ گندگ بیت، آایش انت کہ زالبول زانتکار، دانا، سر ۽ سوج کنوک، راہ پیش دارو کے ۽ رنگ ۽ گندگ بنت، جیڑہانی گیش ۽ گیوار کنوک، فیصلہ دیوک، کجام جاگہ ۽ کہ مرد وتی ضد ۽ انا ۽ ہاتر ۽ زور آور بوتگ انت گڑ زالبولان دلیل ۽ درور مرد، برات یاپت یابادشاہ ریاستی ۽ حقیقت ۽ نیمگ ۽ برتگ ۽ جیڑہ گیش ۽ گیوار کتگ انت، چوشک لاناگ ور تھ ڈیمز کتاب ”بلوچی گیدی کسہ“ ۽ اولی تاکدیم 2 ۽، کسہ ۽ ”ہر چیز ۽ نج“ ۽ توک ۽ ”بادشاہ وتی وزیر ۽ زانت ۽ چکاس گرگ ۽ وزیر ۽ حکم کنت کہ باند اروچ ۽ ٹک ۽ مناہر چیز ۽ نج ۽ بیار بدئے گڑ او زیر گس ۽ کئیت سک مونجاں بیت، جنک وتی پت ۽ جست کنت، وزیر گشیت کہ بادشاہ ۽ من ۽ حکم کتگ کہ باندہ روچ ۽ ٹک ۽ تراہر چیز ۽ نج آرگی انت، گڑ اجنک وتی پت ۽ تسلی دنت کہ تو مونجاں مبو ترا باند اروچ ۽ ٹک ۽ من ہر چیز ۽ نج ۽ کاراں ۽ دیاں، بلئے وزیر دل ۽ گشیت کہ منی جنک باند اچون من ۽ نج کاریت ۽ دنت گڑ اسہب ۽ کار روچ ۽ ٹک ۽ وزیر ۽ جنک تا سے آپ کاریت پت ۽ دنت، وزیر آپ ۽ زوریت ۽ بادشاہ ۽ دیم ۽ پیش کنت ۽ گشیت کہ بادشاہ نج ہمیش انت گڑ ابادشاہ گشیت تو سکیں زانتکاریں مرد سے یے پرچہ کہ آپ مہ بیت تہ نج ۽ ہج پائیدگ نیست۔“ (1)

زالبول ۽ زانتکاری ۽ سرپدی کہ وتی پت ۽ را انچیں رنگے ۽ سرپد کت کہ آئی ۽ وزیر ی ۽ چکاس بوہگ ۽ راگوں دلیل ۽ درور ثابت گت۔ بلوچی کسہ ۽ ”شوانگ ۽ بادشاہ“ ۽ توک ۽ ہم ہمے رنگیں وش ۽ زیباں کلورہ یے گندگ بیت کہ بادشاہ یک روچے گوں وتی فونج ۽ جنگل ۽ شکار ۽ روگ ۽ بیت یک زالبولیں شوانگے گندیت آئی ۽ راوتی چک ۽ پیچڈ (کپڑے کا جھولا) ماں کوپگ ۽ بیت وتی پساں سردیاں روگ ۽ بیت۔ وہدیکہ بادشاہ گندیت لے گڑ ابادشاہ زوت وتی زہن ۽ Point یے جوڑ کنت۔ گس ۽ کئیت وتی جنین ۽ ذراہیں واقعہ ۽ گشیت کہ چش من زالبولے دیستگ، آپچش روگ ۽ بوتگ، وتی گوڈوئے کوپگ ۽ بوتگ، ایوک ۽ ہتہنا وتی پساں چارینگ ۽ بوتگ، شئے کر اہر آسودگی ۽ وش ہالی ہست انت، گڑ ابادشاہ پنج ۽ شش ماہ ۽ سپر ۽ روٹ ۽ بادشاہ ۽ یک باگے بیت آئی ۽ توک ۽ ہر وڑیں نیگ ۽ وش بوہ بیت، ملکہ چش کنت باگے آپ ۽ بند کنا ینت کہ بادشاہ ۽ باگ ۽ پلاں کم آپ بدیاں وہدیکہ بادشاہ سفر ۽ رند کئیت گندیت کہ آئی ۽ ذراہیں باگ انچوسیاہ ۽ ہشک بوتگ، مالی بادشاہ ۽ گشیت کہ تئی ملکہ ۽ مارا پلانی آپ دیگ ۽ نہ اشنگ، بادشاہ گپ ۽ اش کنگ ۽ گوں روٹ ملکہ ۽ جست کنت کہ تو پرچہ چو کتگ، منی باگ ۽ ہشک ۽ بر باد کتگ، باگ پہ آپ ۽ پل ۽ وش بوہ کنت۔ اے باگ ۽ پل انت کوہ ۽ کہور نہ انت کہ بے آپ ۽ بر کن انت ۽ زندگ بنت گڑ ملکہ گشیت کہ من ترا ہمے سرپد کنگ لوٹ اتگ کہ منی مثال ہمے پل ۽ وڑ ۽ انت اگاں توھیال لے نہ کئے انچو ہشک بیت ۽ منی شر رنگی ۽ زیباںی ہلا س بیت تو کہ ہما جنک دیستگ، آئی مثال دات آہا کوہ ۽ کہور ۽ وڑ ۽ انت من ہمے باگ ۽ پل ۽ حساب ۽ اول ہمے گپ من ترا سرپد کنگ ۽ جہد کتگ۔ (2)

چنکس وش ۽ زیباں ۽ درور انت کہ یک زالبولے یک مردینے ۽ را سرپد کنگ ۽ انت کہ انسان زالبول بہ بیت یا مرد آوتی ابرم (Nature) ۽ وڑ ۽ زندگوا زینت اگاں یک انسانے جنگل ۽ گیاہاں ۽ نشنگ آئی ۽ ہا ابرم وش بیت ہا وڑ ۽ زندگوا زینت بلئے منی کر اہر وڑیں وش ۽ آسودگی ہست۔ منی زندگے رنگ ۽ بیت۔ بلوچی گیدی کسہانی توک ۽ چاگرد ۽ عکس پیش دارگ بوتگ آئی چارگ

ءزانگ ء واستہ یک چیزے باز زشت داریت آھاوہد ء دور ء زمانگ انت آوہدے مرد ء زہگ ء زالبول، پیر ء ورناتوی زانت ء پجار بوتگ انت۔ آمدہی، سیاسی، قبائلی یا طبقاتی رنگ ء دروشم بہ بیت ہر دور ء زمانگ ء چاگرد ء پرک ء تپاوت ہست انت۔ مثالے یک مزدور ء بادشاہ ء میان ء پرک یالس مہلوک ء میان ء پرک ء تپاوت بنت، بادشاہانی بارو ء اے ہیال کنگ بوتگ آ Perfect انت، آ Victor بوتگ، آئی ء یقین مردمانی گوں بوتگ آ مہلوک ء چہ زیات برزی مردم بوتگ۔ بلئے آیانی فیصلہانی دیمپانی ہم زالبولان کنگ۔

چوشمہ ”بادشاہ کی بیٹی اور ایک شخص جو رات بھر پانی میں کھڑا رہا“ ء توک ء بادشاہ ء دومی نوجوان ء میان ء یک مقابلے ء رنگ ء گندگ بیت کہ آزر آوریں بادشاہ ء مقابلہ ء یک ورنایے وتی بہادری ء دلیری پیش دارگ ء انت۔ وتی شرط ء پورا کنگ ء داں گڈی ہد ء جہد کنت۔ پہ امیتے وت ء زندگ کنت کہ بادشاہ ء جنک منابہ رسیت۔ کسہ ء توک ء زالبول ء زندے فیصلہ یک (جوئے کا کھیل) لیب ء رنگ ء کنگ بوہگ ء انت یا کہ بادشاہ ہمے ہاتر ء وتی جنک ء سانگ ء شرط ء رنگ ء کنگ ء انت کہ منی جنک ء یک بہادریں مردے بہ گپت۔ بلئے بادشاہ ء جنک وتی پس ء سرپد کنت گشتیت کہ وہدیکہ یک مردے ڈیو ء رثنائی ء، پہ امیتے ء ڈرائیں شپ ء آپ ء توک ء گوازینت کنت گڑماڑی ء سرے تاپگ کہ آس ء ماڑی ء بن ء روک انت زلورنان ء پاشینت کنت۔

دور :

”بادشاہ گھر میں آیا بیٹی سے کہہ دیا مجھے کھانا لا دو۔ بیٹی نے کہا کھانا تیار نہیں ہوا۔ تھوڑی دیر کے بعد بادشاہ نے پھر کھانا مانگا تو بیٹی نے کہا ابھی تک نہیں پکا۔ تیسری بار بادشاہ نے جب کھانا لانے کو کہا تو بیٹی نے کہا بادشاہ سلامت۔ تو اچھت پر رکھا ہے اور آگ نیچے گھر میں جل رہی ہے۔ تو اگر م ہو جائے تو روٹیاں پکاؤں گی۔ بادشاہ نے کہا یہ کسے ممکن۔ تو امکان کی چھت پر ہے آگ نیچے آگن میں جلائی ہے۔ تو کس طرح گرم ہوگا۔ بیٹی نے کہا جیسے وہ شخص دریا میں کھڑا تھا اور آگ دور پہاڑ پر جل رہی تھی اس کو آگ کی گرمی پہنچتی رہی آپ بادشاہ ہیں۔ بادشاہوں کی بات ایک ہوتی ہے آپ نے اپنے منہ سے اپنی زبان سے وعدہ کیا ہے اب کیوں پھر گئے ہیں۔ ایسی نا انصافی نہ کریں اللہ سے ڈریں۔“ (3)

گڑا بادشاہ سرپد بیت کہ اے ورناء اے روژنائی ء ورتا چون گرم داتگ! اے شرط بازی ورناء برتگ، بلے من بادشاہ ء پہ زور کی شرط نہ منتگ۔ اد ء زالبول ء تب زانتی ء سماء پگنگی گندگ بیت آوتی پت ء را سرپد کنت ء وتی زندے فیصلہ ء کنت۔ کسہ ء توک ء زالبول ء کردار ء مھر مھکم انت۔ زالبول ء پوہ ء سرپدی پت ء مھر اے وڑ ء پیش داشتگ کہ پت ء گشت سانگ نہ بیت گڑا نہ بیت جنک ء گوں عقل ء دلیل ء گپ ء اثابت گت کہ تو پت ردے۔ اگاں ما اے کسہ ء تب زانتی تک ء پچاریں تہ مارا گندگ بیت کہ زالبول ء راجا گرد ء توک ء گپ ء کنگ ء سرپدی بوتگ کہ آئی ء پہ دور گپ گنگ ء رھبند زانتگ، پرچہ کہ چاگرد ء Structure ء آھیاء رازا نیکار جوڑ کنگ۔ آھیاء را Intellectual پٹ رستگ۔ ہمے سبب ء بنیات ء زالبول ء دیمروی کنگ۔ بلئے مروچی آجاگہ ہست ء موجود نہ انت پرچہ کہ چاگرد گیش روایتی بوتگ، متلب ایش ہم نہ انت کہ کو نہیں چیز زرتگ ء روگ ء انت۔ روایتی ہمیشہ راج دپتر ء سہائی (شعوری) دیمروی ء چہ دور بوتگ انت۔ ایشی ء سبب جاگیر دار نہ ذہنیت انت ء ماہمے نظام (رہبند) ء توک ء زندگوازیگ ء ایں ء ہمے رھبند ء دیما برگ ء ایں۔

پرچہ کہ تو ہر چیز گندے، ایش کنسے یامارے، ہمانی ء رامے سچ ء سما Accept کنت۔ زالبول یک انجیں دگنیایے آھیاء مرد کدی زانت گت نہ کت۔ آئی ء حقیقی دنیا ہر وہد بے ہر بوتگ پرچہ کہ مردہمے System ء غلام انت۔ زالبول مرد ء غلام انت۔ مرد ء

زالبول یک دومی غلامی و دومی بوتگ و یکے دومی محتاجی و سبب غلام انت۔ چوشکہ کہ ”ہر کس کنت پہ وت کنت“ ء توک ء پیر زال و ہدیکہ جنگل ء روت ایشی ء یکے تو گھگیری گشت کنے، یکے تو آجوتی ہم گشت کنے۔ پیر زال ء و تا انسانی جنگل ء دور ء جناورانی جنگل ء وتی جند ء رزا ء زند گوازینگ ء پیسلہ کتگ۔ پیر زال وتی عمر ء تک ء اتگ ء وتی عمر گوازینگ ء زندے چست ء ایر سک باز آئی ء Practically یا تجرباتی بنیات ء مار تگ ء زاننگ انت ء پیر زال ء اے گپ جنگ کہ ”ہر کس کنت پہ وت کنت“ ایشی ء نیک راہی گشتے یا سر پدی گشتے، بلے مردم اے گپ ء سر پد نہ پینگ انت۔ آھے سر پد بوتگ انت کہ بلک لچے ء نیت ءے ہر اب انت، اے وڑیں گپ کنت۔ بلک ء نیکی ء نہ چار انت ء بادشاہ ء بادشاہ ء سپانگ ہمے سر پد بنت کہ پیر زال بد زبانے۔ آئی ء زبان ہر اب انت، اے کجام سبب انت کہ ادے اتگ ء جنگل ء جاہ مند انت دومی اے کہ بادشاہ ء انا ء را اے چیز و ش نہ بیت کہ آئی رعایا توک ء یک جنینے کہ آپیری امر ء آئی رعایا در کیت ء جنگل کنت آزاتیں زندے گوازینت آئی رعایا Under ء نہ انت گڑا بادشاہ ء اے چیز توریے۔ آبلک ء اے وڑیں گپانی بابت ء وزیر ء گوں سلہ ء جست کنت ء وزیر ہم بدنیت انت، وزیر بادشاہ ء را اثریں سوچ نہ دنت بلکیں آئی ء گشتیت کہ بلک ء زہر بدے بوشارینت، یکے ایش پیش دارگ بوتگ کہ بادشاہانی ہکو متانی سروک وزیر ء گزیر ء قاضی توک ء نیک راہی ء ایمانداری مہ بیت گڑا اے وڑیں تاوان ء رونت و ہدیکہ بادشاہ ء بچک جنگل ء شکار ء روگ لوٹیت بادشاہ آرا منع کنت آرا جنگل ء تاوان مہ ریت بادشاہ ء جند جنگل ء روت چنکس سپاہی ء رعایا ء ہمراہی ء روت پیر زال کہ جنین ایت آئی ء وتی پیسلہ کتگ ء بادشاہ ء سر ابو جہ نہ انت جنگل ء نشتنگ بادشاہ آرا برداشت نہ کنت بلے بادشاہ وتی جند ء بچ ء Force کنت کہ جنگل ء شکار مہ روت بلے آ گشت نہ کنت آئی شکار ء روگ ء موکل ء دنت۔ اے کھے ء توک ء جنین ء دگہ پہلو پیش دارگ بوتگ کہ جنین پیر زال ء جنگل ء کپتنگ بلے آئی ء را وتی نفس ء سرا انچو گپت رست، آ جنگل ء ہمے بادشاہ ء دا تگیں ہلواہ ء نہ وارت کہ آئی تام آئی ء دپ ء گیت پدادگہ و ہدیہ ہمے تام ء زلورت ءے بہ بیت۔ پدا پیر زال ہلواہ ء ایر کنت کہ انسانے ہمدابنیت بلکیں آئی ء کار ء بنیت گڑا بادشاہ ء بچک جنگل ء کنت آئی ء گڑن گپت، آبلک ء کل ء سر بیت بلک ء کر ادگہ ہچ نہ بیت آھے ہلواہ ء بادشاہ ء بچ ء دنت۔ ہلواہ ء وارت بادشاہے بچ مریت، جندے زہگے مرگ ء رند بادشاہ تجرباتی ء علمی رنگ سر پد بیت کہ بلک ء و شیں ء شیر کنیں گپ جنگ کہ ہر سک کنت پہ وت کنت، اے بلائیں گپے بوتگ بلائیں رازے ء توک ء چیر بوتگ۔ ادا بادشاہ ء وزیر ء گزیر علمی ء زانتی ہوالہ ء نالائق ء پیر زال عالم ء داناء زانکار، مہمان نواز، رحم دل پیش دارگ بوتگ، بلے مردینے ء سر پد بوہگ ء جہد نہ کتگ کہ بلک جنینے ہشک ء گردیت چہ وت ء دیم گپ کنت، جنین ء آزاتی ء بچ گرگ ء واستہ زالمیں ء کم عقلیں بادشاہ ء وزیر زہر ڈیگ ء پروگرام ء جوڑ کن انت، اے ہما جنین انت کہ نیکی ء پھک دلی ء ہمے ہلواہ ء وت نہ وارت آیاں ایر کنت دگہ انسانے ء واستہ بلے ہلواہ ہمانی چک ء لکموت بیت، پدا بادشاہ ء احساس بیت کہ من وتی چک دست ء وت کنت۔

دور

”شہزادگ ء بلک ء گپ زورت ء ہمداجلگ ء پیسلہ کت ء پدا گشتیت کہ ملی من شدریگاں اگاں ورگی چیزے ہست منابدے گڑا بلک ء گشت کہ ہو ہست تی کماش ء گو شتگیں ہپتگ ء پچن ہلواہ سوگات آورتگ، بلے من پمشکاہ دست نہ جنگ انت کہ ایشانی شیر کنی ء تام منی نگ ء بہ گیت گڑا من مژدہ واربان نون ہر روج کئے پچن ہلواہ ء سوگات کاریت، ادے ”کس پہ کس ء نہ کنت“ ہر کس کنت پہ وت کنت“ گوں ہمے گپاں بلک ہلواہ کاریت ء شہزادگ ء دیدادنت چو کہ شہزادگ سک شدیگ بیت ہما دماں ء ہلواہاں وارت ء ہلاس کنت۔ ہلوانی ہلاسی ء گوں بستگ ءے جنت ء جہلا د بیت، کپگ ء شرط ء ساہ دنت۔ بادشاہ ء اے حال سر بیت گڑا بادشاہ پھمیت کہ اے در ستیں منی وتی کتگیں کاراں ء پدا گوں ارسکیں چماں گشتیت کہ ہو بلی تو راست گشت ”ہر کس کنت پہ وت کنت“ (4)

ذرائع کسہاں مابلوچ زابلول ۽ کردار ۽ گندیں ۽ چاریں کہ بلوچ جنین مہمان نواز، زانیکار، دانا، پہلکیں دل ۽ رہبر پیش دارگ بوتگ۔
 آیاں انجیں کردار پیش داشتگ کہ آمثالی گندگ بنت، جنین ۽ جنک ۽ رنگ ۽ بہ بیت یامات ۽ گہارے یاجن ۽ رنگ ۽ بہ بیت، آئی ۽
 جد اہیں کردارے۔ اگاں مامہمان نوازی ۽ تک ۽ گیدی کسہانی توک ۽ بچاریں گڑازابلول مہمان نواز بوتگ انت۔ اگاں مردینے گس
 ۽ نہ بوتگ زابلول ۽ مہمان وش اتک کتگ۔ مئے بلوچانی توک ۽ مہمان نوازی یک تاریخی حقیقتے ۽ بلوچی ریدگی ۽ بہرے زانگ بیت
 چوشکہ کہ ”چل مرد“ ۽ توک ۽ بلوچیں جنین انت۔ بادشاہ جنگل ۽ شکار ۽ روگ ۽ بیت راہ ۽ ش ۽ گپت سرے ماں بلوچی گدانے ۽
 کپیت۔ اے وہدے ”دردانگ“ ایوک بیت پدا جنین چکے بیت ہمے جنین چک بادشاہے دیم ۽ در کسیت ۽ بادشاہ ۽ آپ دنت۔ پہ ہوش
 ۽ عقل کہ بادشاہ ۽ آپ مہ گرت آپانی توک ۽ پیشگی تاکے مان کنت وھدیکہ بادشاہ آئی زانیکاری ۽
 سرپدی ۽ گندیت بادشاہ رؤت سانگ لوٹیت۔ پہ درور کہ چش انت کہ بلوچیں جنکے ات، مرد لوگ ۽ دپ ۽ سر بوتگ ات ۽ مہمان ات،
 جنک پاداتک ۽ ہمے مردے گور ۽ شت، جنک ۽ کہ مرد دیست، چارت ۽ مرد چہ ہستیاں بے ہست انت دپ ۽ گجاں سر کتگ ۽
 ہبرے در نیانت، جنک لوگ ۽ شت ۽ رودے ۽ آپ مان کت آپانی تہا، لہتیں ڈر چکی تاک مان کت ۽ شت مرد ۽ رادات، مرد ۽ رود
 زرت نہ کت، جنک ۽ رودت داشت مرد ۽ آپ نرم نرم ۽ وارت انت چیا کہ ہمے تاکاں آئی ۽ تیز تیز یک گلب ۽ آپ ۽ ورگ نہ
 اشت۔ یک روچے بادشاہ ۽ وزیر ۽ سپاہ دار ۽ لہتیں میر زرت پہ سنیل ۽ گردش ۽ دراتک بلے نریان ۽ دیم ۽ ہانیمگ ۽ دات کہ جنک
 ۽ ہلک ات۔ بادشاہ کہ گوں ہمرہاں سر بوت جنک ۽ کہ دیست، زانتے کہ ہما مرد انت ٹنگ بوتگ ۽ من آپ داتگ، جنک ۽ پت
 سوارانی دیم ۽ دراتک، مات ہم دیم ۽ دراتک ۽ بادشاہ ۽ راوش ۽ وش آمدی اش کت، بلوچی تگر دے پچ کت ۽ بادشاہ ۽ آئی ہمرہاناں
 نادینت ۽ آپ ۽ تام کت انت۔ مرد ۽ پسے گپت کشت ۽ مہمانی کت۔“ (5)

سرشون:

- 1- ڈیمنز، لانگ ورتھ، گیدی کہ اولی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، 1968، تاکدیم، 2
- 2- چاکر ماراچی آواران، کہ ”شوانگ“ 15 فروری، 2014
- 3- بلوچ، بشیر احمد، بلوچی لوک داستاںیں، پاکستان آرٹس کونسل بلوچستان کوئٹہ، سال، 1978، تاکدیم، 4
- 4- مہر، رحیم، گوھر قیمتی (گیدی قصہ) شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان، 2012، تاکدیم، 10
- 5- رگام، شے، بادشاہ حد اوندوت انت، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، 2015، تاکدیم، 126

**